

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

КАФЕДРА ПРАВА

**РЕКОМЕНДАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ
ЩОДО ВИКОНАННЯ ТА ЗАХИСТУ ДИПЛОМНИХ РОБІТ ДЛЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 ПРАВО ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Мелітополь – 2019

УДК

Гапотій В.Д., Попенко Я.В, Мінкова О.Г., Поліщук В.Г. Рекомендації методичного характеру щодо виконання та захисту дипломних робіт для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 081 Право першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [Електронний ресурс]. Мелітополь: МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2019. 50 с.

Видання призначене для використання здобувачами вищої освіти у процесі підготовки до виконання та захисту дипломної роботи бакалавра за спеціальністю 081 Право.

Рекомендації містять вказівки щодо підготовки роботи, основні вимоги до змісту та оформлення роботи, методика її написання, порядку захисту та критерії оцінювання. У вигляді додатків розміщено зразки супроводжувальних документів та оформлення роботи.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Головко О.М., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кириченко В.Є., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, протокол № 1 від 30 серпня 2019 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЇЇ ЗАВДАННЯ, ФОРМИ І ПРИНЦИПИ	5
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДИПЛОМНУ РОБОТУ	8
2.1. Нормативна база кваліфікаційних робіт	8
2.2. Кваліфікаційна робота бакалавра	10
РОЗДІЛ 3. ВИБІР І ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕМИ ТА ПЛАНУ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	13
3.1. Вибір і затвердження теми	13
3.2. Обов'язки наукового керівника	14
РОЗДІЛ 4. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	16
4.1. Підготовка до виконання дипломної роботи	16
4.2. Виконання дипломної роботи та основні вимоги до її змісту	19
4.3. Вимоги щодо форми дипломної роботи	27
4.4. Допуск до захисту і захист дипломної роботи	30
РОЗДІЛ 5. НАУКОВЕ КЕРІВНИЦТВО ДИПЛОМНОЇ РОБОТОЮ	34
ЛІТЕРАТУРА	37
ДОДАТКИ	39

ПЕРЕДМОВА

Для забезпечення права громадян України на вибір змісту й рівня своєї освіти, а також із метою створення умов для гнучкого реагування вищої школи на запити суспільства в умовах ринкової економіки та гуманізації освітньої системи у нашій країні у відповідності до Закону України «Про вищу освіту», який схвалений Верховною Радою України 01 липня 2014 р. та інших законів і нормативно-правових актів України введена багатоступенева система вищої освіти, яка повинна сприяти сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти впродовж життя.

Її концептуальною основою є принципи безперервності та наступності процесу здобуття вищої освіти; підготовка фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності; міжнародна інтеграція та інтеграції системи вищої освіти України у європейський простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи.

Це потребує активного залучення здобувачів вищої освіти (далі – ЗВО) до науково-дослідницької роботи. Набуті при цьому навички допомагають бакалаврам порівняно легко включатися в професійну діяльність, переводити наукові знання в площину практичного використання.

Тому запропоновані методичні рекомендації і призначені допомогти ЗВО, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право» у подоланні цих труднощів. Вони спрямовані на підвищення результативності навчально-дослідницької і науково-дослідницької роботи ЗВО.

Автори поставили собі за мету конкретизувати вимоги до виконання та оформлення дипломних робіт відповідно до навчальних дисциплін юридичного профілю. У рекомендаціях докладно висвітлено етапи підготовки дипломних робіт, складання програми дослідження, пошук, накопичення та обробка наукової інформації, визначення об'єкта і предмета, мети і завдань, оформлення результатів у вигляді готової роботи.

Написання методичних рекомендацій стало можливим завдяки використанню праць багатьох авторів, перелік яких подано у списку літератури. Таким чином, у рекомендаціях компактно зібрано відомості, розпорошені у різних джерелах. Це значно полегшує працю ЗВО, оскільки на самостійний пошук цих матеріалів необхідно було б витратити чимало часу і зусиль, які тепер можуть бути спрямовані на вирішення творчих дослідницьких завдань.

Методичні рекомендації адаптовані до навчального плану освітньо-професійної програми Право денної та заочної форми навчання Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького і призначений, передусім для ЗВО, що навчаються на цій спеціальності. Проте, вони можуть бути також корисні для ЗВО інших спеціальностей.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЇЇ ЗАВДАННЯ, ФОРМИ І ПРИНЦИПИ

Наукова діяльність – це інтелектуальна творча робота, спрямована на здобуття і використання нових знань. Заняття науковою діяльністю вимагає особливої підготовки: освоєння засобів, прийомів та методів проведення наукових досліджень. Науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти (НДДЗВО) є важливим чинником підготовки висококваліфікованих фахівців. Вона здійснюється як у рамках навчального процесу, так і у позанавчальний час.

НДДЗВО у межах навчального процесу є обов'язковою для кожного здобувача вищої освіти і охоплює наступні форми навчальної роботи, як:

1. Написання рефератів;
2. Виконання контрольних робіт з елементами проблемного пошуку;
3. Виконання нетипових завдань дослідницького характеру в період навчальної та виробничої практик;
4. Підготовка та захист курсових та дипломних робіт, пов'язаних із проблематикою наукових досліджень відповідної кафедри тощо.

Поза навчальним процесом НДДЗВО здійснюється у межах студентського науково-творчого товариства – у наукових гуртках, проблемних групах, творчих секціях, лабораторіях, інформаційно-аналітичних та культурологічних центрах, в процесі залучення до виконання держбюджетних досліджень кафедри.

Для раціональної організації науково-дослідницької роботи і підвищення її ефективності ЗВО слід дотримуватися найважливіших принципів організації наукової праці. Вони докладно описані та охарактеризовані, тому автори дозволять собі лише стисло їх нагадати.

1. До наукової роботи слід підходити творчо, намагатися осмислювати факти, явища, прагнути до наукової новизни.

2. Необхідно планувати роботу, контролювати вчасність виконання основних етапів, оцінювати результати, а також за потреби корегувати план.

3. Збираючи матеріал, потрібно одночасно його систематизувати. Для цього доцільно складати особисту картотеку.

4. Впродовж періоду роботи слід максимально зосереджувати свою увагу на предметі дослідження, постійно над ним розмірковувати (мозок працює не лише під час роботи за столом). При цьому корисно мати блокнот для запису думок та запитань, що виникають у будь-який момент.

5. Важливо обмежувати себе у широті і глибині розробки теми, зосередитися на кінцевій меті і конкретних завданнях, а не піддаватися спокусі досягнути неосяжне чи заглиблюватися у проблему до безкінечності.

6. Незважаючи на те, що ЗВО є повноправним автором власної розробки, наукова діяльність має колективний характер. Тому необхідно на усіх етапах роботи звертатися за порадами до наукового керівника, консультанта, інших викладачів, колективно обговорювати тему дослідження, постановку завдань та отримані результати.

7. Важливо оптимально організувати власне робоче місце, прибрати зайві предмети, що відволікають думку, дотримуватися дисципліни і гігієни праці (перевтома не сприяє ефективній науковій роботі).

Науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти забезпечує:

1. Прискорене оволодіння спеціальністю;
2. Розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції;
3. Формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
4. Розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей;
5. Прищеплення навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
6. Розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у практичній роботі;
7. Вміння постійного оновлення і вдосконалення своїх знань.

Водночас, не зайвим буде нагадати, що людина, яка займається наукою повинна мати певні особистісні та творчі якості. Досить детально ці якості наведені у підручнику В.М. Шейко та Н.М. Кушнарєнко «Організація та методика науково-дослідницької діяльності».

Основні якості, що відповідають статусу науковця

№ з/п	Творчі та ділові якості	Основні характеристики
1.	Професійні знання	Наявність знань, що відповідають вимогам обраної діяльності. Обов'язкові елементи: високий рівень базової освіти, вміння користуватися комп'ютером, знання рідної та іноземної мов.
2.	Допитливість	Високий рівень внутрішнього прагнення до пізнання істини, увага до непізнаного і незрозумілого, високий інтерес до нових знань, зокрема, наукової літератури як джерела знання.
3.	Спостережливість	Здатність до цілеспрямованого сприйняття об'єктивних властивостей досліджуваних явищ, процесів, предметів.
4.	Ініціативність	Здатність до самостійних рішень, внутрішнє спонукання до нових форм діяльності.
5.	Почуття нового	Винахідництво, активна підтримка нового, творчий характер діяльності, нетерпимість до догматизму.
6.	Зацікавленість у справі	Наявність мотивів, ідей, що спонукають до дослідження; ставлення до праці, як до важливого, привабливого заняття.
7.	Пунктуальність, ретельність	Своєчасне і якісне виконання плану роботи, доручень тощо
8.	Відповідальність і надійність	Здатність брати на себе відповідальність за певну ділянку роботи, справу, за свої або чийсь вчинки, дії,

		слова.
9.	Комунікабельність	Уміння налагоджувати зв'язки з різними за віком, характером та посадою людьми.
10.	Доброзичливість	Людяність, повага до інших людей, здатність розділити успіхи свого колективу
11.	Честолюбство	Прагнення стати відомим, мати популярність, можливість просування на службі.
12.	Зовнішній вигляд	Гармонійне поєднання привабливості й елегантного стилю в одязі.

Безперечно, знайти людину, яка б відповідала в повному обсязі всім переліченим якостям важко, їх слід виховувати. Необхідна постійна робота над собою для розвитку здібностей, пам'яті, уваги, спостережливості, формування практичних навичок.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДИПЛОМНУ РОБОТУ

2.1. Нормативна база кваліфікаційних робіт

Стандарт вищої освіти для відповідної галузі знань визначає вимоги до освітньої програми: підготовки фахівців, які включають визначення обсягу кредитів ЄКТС і нормативний зміст підготовки ЗВО, необхідних для здобуття відповідного ступеня вищої освіти, за необхідності – вимоги професійних стандартів. Складовими стандарту вищої освіти є перелік компетентностей випускника та форм атестації здобувачів вищої освіти (див. *Стандарт за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р, № 1379)*).

Компетентність нормативними документами характеризується як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Відповідно результати навчання представляють сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти.

Це завдання і виконує атестація ЗВО, яка спрямована на встановлення відповідності засвоєних ЗВО рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» бакалаврат є першим рівнем вищої освіти відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю 081 Право.

Встановлення відповідності засвоєних ЗВО рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти здійснюється екзаменаційною комісією під час державної атестації ЗВО.

Екзаменаційна комісія визначає також якість вищої освіти – рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти, присуджує особі, яка успішно виконала освітню програму на певному рівні вищої освіти, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну кваліфікацію.

Для ЗВО освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право, згідно навчального плану передбачена можливість публічного захисту кваліфікаційної роботи замість складання державного екзамену. Відповідно до Положення № 335 «Про дипломні роботи на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені

Богдана Хмельницького» (затверджено від 04.10.2019 року № 32/01-05) у випадку коли освітня програма та навчальний план не передбачають обов'язкового виконання дипломної роботи, здобувачі вищої освіти, які мають високий рівень успішності (середній бал 4,5), опубліковані наукові, методичні, науково-популярні праці, беруть активну участь у науково-дослідній роботі кафедри, у наукових конференціях різного рівня, конкурсах наукових робіт, предметних олімпіадах тощо надається право виконання дипломної роботи.

Таким чином, за рівнем виконання випускової роботи і результатами її захисту робиться висновок про можливість присвоєння випускникові відповідного ступеня та кваліфікації.

Згідно з ч. 1 ст. 10 Конституції України та Закону «Про мови...» кваліфікаційні роботи виконуються українською мовою. *Іноземці та особи без громадянства можуть виконувати дипломну роботу українською, англійською мовою за власним вибором.*

Закон України «Про вищу освіту» передбачає, що якість вищої освіти в Україні забезпечується функціонуванням системи запобігання та виявлення академічного плагіату у роботах здобувачів вищої освіти (унікальність тексту дипломної роботи повинна мати не менше 60 % унікальності тексту). ВНЗ повинні вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення академічного плагіату ЗВО та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Виявлення в поданій до захисту кваліфікаційній роботі академічного плагіату є підставою для відмови у присудженні відповідного ступеня вищої освіти.

Отже, **дипломна робота бакалавра** (далі – дипломна робота) – це комплексна кваліфікаційна робота, що виконує ЗВО на завершальному етапі навчання за освітньою програмою певного освітнього рівня з використанням набутих інтегральних, загальних та фахових (спеціальних) компетентностей з метою вирішення конкретної практичної або теоретичної проблеми.

Дипломна робота має бути закінченим науковим дослідженням у галузі права, виконаним у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Вона повинна характеризуватися єдністю змісту і свідчити про певний внесок автора в юридичну науку. Робота виконується на базі теоретичних знань і практичних навичок, отриманих ЗВО впродовж усього терміну навчання, самостійної науково-дослідної роботи, пов'язаної з розробкою конкретних теоретичних і прикладних завдань, і повинна містити висунуті автором для прилюдного захисту науково обґрунтовані теоретичні та, за можливості, експериментальні результати, певні наукові положення.

Дипломна робота має засвідчити професійну зрілість випускника, виявити його загальнонаукову та спеціальну підготовку, уміння застосовувати здобуті в університеті знання для розв'язання конкретних наукових та практичних завдань юридичного профілю, і відповідно, готовність до самостійної професійної діяльності.

Дипломна робота є кваліфікаційною роботою, на підставі якої

екзаменаційна комісія з атестації ЗВО, які отримують ступінь бакалавра, приймає рішення про присвоєння ступеня «бакалавр права» та видачу державного документа про здобутий ступінь вищої освіти.

Результат виконання дипломної роботи є одним з основних критеріїв для оцінки якості реалізації завдань освітньо-професійної програми «Право».

Основною метою виконання дипломної роботи є закріплення та демонстрація сформованих впродовж навчання в університеті професійних компетентностей за спеціальністю 081 Право, рівня своєї наукової кваліфікації, вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

2.2. Кваліфікаційна робота бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра є важливою формою підготовки та підсумкової атестації ЗВО за освітньо-професійною програмою Право. Її захистом перед екзаменаційною комісією завершується курс навчання у бакалавраті. Якість змісту та захисту дипломної роботи визначають рівень підготовленості, ступінь придатності випускника до певного виду праці або професійної діяльності.

Головною метою кваліфікаційної роботи бакалавра є підтвердження знань, що одержав ЗВО у межах виконання навчального плану бакалавра і базується на курсових роботах зі спеціальності 081 Право, які виконувалися ЗВО впродовж навчання. Головною спрямованістю роботи є демонстрація практичних знань та навичок, які повинні відповідати кваліфікації фахівців у галузі освіти Право. Дипломна робота має продемонструвати, наскільки здобувач оволодів методологією і методикою наукового дослідження, засвоїв основний матеріал вивчених раніше обов'язкових та вибіркових дисциплін. *При виконанні роботи слід:*

- продемонструвати вміння обрати та проаналізувати теоретичну або практичну проблему;
- показати наявність навичок самостійної роботи;
- продемонструвати оволодіння навичками роботи з науковими джерелами, вміння правильно їх класифікувати.

У дослідженні перевіряються практичні навички із формування інформаційної бази з теми роботи, аналізу різноманітних джерел і наукових розробок, вміння письмово викласти свої думки та висновки, здатність грамотно формувати науковий професійний текст.

Дослідження має будуватися на основі фактичного матеріалу, на ґрунтовній теоретичній базі, але не повинно бути компілятивним, тобто позбавленим власних узагальнень та інтерпретацій. Під час написання роботи ЗВО поглиблюють навички, одержані при виконанні курсових робіт із таких напрямків науково-практичної діяльності:

- збору інформації для спостережень і досліджень, в тому числі через пресу та Інтернет, стимулювання до самостійного наукового пошуку;

- первинної обробки та систематизації фактичних даних із різних галузей права, подальший розвиток умінь самостійного критичного опрацювання наукових джерел;
- аналіз інформації юридичного спрямування на основі загальнонаукових і спеціально-наукових методів;
- системного пояснення правових явищ і процесів у країнах та регіонах на основі відомих у політологічних, соціологічних, культурологічних, економічних, цивілізаційних теорій і концепцій;
- опрацювання юридичної інформації для її практичного застосування на потребу державних органів влади та управління, громадських організацій з надання юридичних консультацій тощо;
- викладення та узагальнення власної позиції з юридичних питань, що розглядаються у дипломній роботі;
- виділення основних аспектів, характерних для науково-дослідної роботи такого типу;
- подальший розвиток базових умінь наукової роботи: дослідницькі вміння, вміння самостійно знаходити необхідний науковий матеріал, користуватися довідковою літературою, скласти список використаної літератури, оформлювати висновки тощо;
- формування вмінь практичної реалізації наукових проблем у самостійно виконаних розробках;
- оволодіння навичками наукового писемного мовлення;
- весь текст роботи має бути підпорядкований основним думкам, науковому обґрунтуванню вагомої самостійної ідеї;
- здійснення редакційно-технічного оформлення роботи;
- викладення положень обраної теми англійською мовою або іншою іноземною мовою (за вибором: німецькою, французькою);
- викладення положень обраної теми при її захисті, демонстрація при цьому наукової культури виступу та поведінки.

В цілому, дипломна робота за спеціальністю 081 Право повинна відповідати сучасному рівню розвитку національного права, юридичної науки і практики.

Завданнями виконання дипломної роботи є:

- систематизація, закріплення, розширення теоретичних знань і практичних навичок зі спеціальності 081 Право та застосування їх при вирішенні конкретних теоретичних і практичних завдань юридичної спрямованості;
- вдосконалення навичок проведення самостійної наукової роботи, оволодіння основними методами наукового дослідження, формулювання конкретних наукових висновків та рекомендацій за обраною темою та їх впровадження у практичну діяльність;
- оволодіння методологією творчого розв'язання сучасних проблем наукового або (та) прикладного характеру на основі отриманих знань, професійних умінь та навичок відповідно до вимог Стандарту за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р, № 1379);

➤ формування готовності та здатності здобувачів вищої освіти до самоосвіти і саморозвитку.

Зміст дипломної роботи передбачає:

➤ формулювання наукових питань, обґрунтування об'єкту, предмету, мети дослідження та визначення основних наукових завдань дослідження;

➤ висвітлення методів досліджень, які застосовуються під час вирішення науково-дослідних задач;

➤ науковий аналіз та узагальнення фактичного матеріалу, який використовується у процесі дослідження;

➤ отримання самостійних результатів, що мають практичне та науково-методичне значення.

ЗВО за освітньо-професійною програмою «Право» засвідчує дипломною роботою власний рівень опанування сучасними методами наукового дослідження, коректного використання різних методів для аналізу правових категорій та явищ, уміння робити власні узагальнення та висновки, працювати з науковою літературою.

Оптимальний обсяг кваліфікаційної роботи бакалавра у межах 60-70 сторінок комп'ютерного набору основного тексту.

РОЗДІЛ 3. ВИБІР І ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕМИ ТА ПЛАНУ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Вибір і затвердження теми

При обранні теми роботи основними критеріями повинні бути актуальність, новизна і перспективність, ступінь вивченості, наявність доступної для ЗВО і достатньої для розкриття теми джерельної бази. Крім того ЗВО повинен враховувати свої наукові інтереси, нахили та можливості. Тема наукової роботи не повинна співпадати із темами, висвітленими у навчальній літературі та не повторювала тематики попередніх (вже захищених) кваліфікаційних робіт. Такий підхід зорієнтований на стимулювання самостійного творчого наукового дослідження.

В основному тематика дипломних робіт визначається науково-педагогічними працівниками випускової кафедри права і затверджується на її засіданні. Кафедра щорічно розробляє або оновлює орієнтовний перелік тем дипломних робіт, які ЗВО за освітньо-професійною програмою Право можуть обрати для написання. Перелік тем розміщується на офіційному сайті кафедри права за відповідним посиланням (<http://geo.mdpu.org.ua/prirodnicheo-geografichnij-fakultet/kafedra-prava/osvitnij-protses-kafedri-prava/>). Перелік рекомендованих кафедрою тем дипломних робіт не є вичерпним.

ЗВО за освітньо-професійною програмою Право має право запропонувати власну тему дипломної роботи. Як правило, така тема має бути пов'язана з науково-дослідною роботою випускника на кафедрі або його професійною діяльністю. У випадку, якщо тему дипломної роботи ініціює здобувач вищої освіти, він повинен надати необхідне обґрунтування доцільності її розробки та можливостей її успішного виконання. В такому разі, тема (*обов'язково розгорнутий план роботи*) заслуховуються на засіданні випускової кафедри із запрошенням ЗВО та приймається рішення (шляхом голосування) про дозвіл, відхилення або коректування запропонованої теми. Відповідне рішення кафедри обов'язково фіксується у підсумковому протоколі засідання.

Теми дипломних робіт розробляються відповідно до переліку дисциплін бакалаврської підготовки спеціальності 081 Право. При цьому повинна враховуватися спеціалізація (коло наукових інтересів) наукового керівника, актуальність і ступінь наукової новизни відповідної тематики.

Тематика дипломних робіт оновлюється щороку з урахуванням актуальності тем, стану наукових досліджень, у зв'язку з виникненням нових проблем наукового та практичного характеру, пов'язується з напрямками науково-дослідної роботи випускової кафедри права, рекомендаціями, побажаннями та на замовлення органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій.

Студенти денної форми навчання мають визначитися щодо теми дипломної роботи впродовж 5-6 тижнів, а студенти заочної форми навчання –

упродовж 6-8 тижнів з початку занять на четвертому курсі навчання.

При виборі теми дипломної роботи необхідно обов'язково враховувати, що не допускається виконання дослідження за однією і тією ж темою двома чи більше студентами, тому старший лаборант кафедри має інформувати студентів про вже обрані теми робіт.

Вибір теми дипломної роботи здійснюється за заявою студента на ім'я завідувача випускової кафедри, погодженою з керівником роботи (Додаток 1). Підписана заява передається на зберігання лаборанту кафедри.

Теми дипломних робіт обов'язково обговорюються на засіданні випускової кафедри і затверджуються наказом ректора університету. Список тем дипломних робіт, обраних студентами, із зазначенням прізвища, ім'я, по-батькові студента та наукового керівника, особистим підписом студента фіксується лаборантом та зберігається на кафедрі.

Тема дипломної роботи має бути актуальною, відповідати сучасному рівню розвитку юридичної науки і правозастосовної діяльності, бути важливою на регіональному або загальнодержавному рівні у напрямку вирішення проблем розвитку певної юридичної галузі. Назва теми має бути лаконічною, чітко і конкретно відобразити мету та основний зміст роботи.

Обов'язково слід звертати увагу на те, щоб назва теми була тотожною тій, що зазначена в наказі ректора про закріплення тем дипломних робіт, завданні на дипломну роботу, на титульному аркуші дипломної роботи, у документах екзаменаційної комісії та додатку до диплома. При формулюванні теми роботи не рекомендується використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового змісту, а також не варто розпочинати назву теми роботи зі словосполучень «Дослідження питання...», «Розробка питання...», «Аналіз проблеми...» та ін., в яких не відображено достатньою мірою сутність самої проблеми.

Важливим моментом є також те, що у назві теми випускової роботи мають бути відсутні будь-які кількісні дані, скорочення та абревіатури, крім загальноприйнятих.

3.2. Обов'язки наукового керівника

Наукові керівники та консультанти призначаються кафедрою з числа осіб професорсько-викладацького складу, після чого вони затверджуються наказом ректора Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на весь період виконання випускової кваліфікаційної роботи. В окремих випадках, коли робота виконується на межі різних наукових напрямів, кафедра, окрім наукового керівника, може призначити наукового консультанта.

При виконанні роботи науковий керівник дипломної роботи зобов'язаний:

- до початку виконання дипломної роботи довести до відома ЗВО вимоги щодо змісту й оформлення роботи та термін її виконання;
- надавати допомогу ЗВО у виборі теми, розробці календарного плану роботи на весь період виконання дослідження, доборі літературних джерел,

методології та методів дослідження;

- регулярно консультиувати ЗВО з питань виконання дипломної роботи, а за необхідності організувати консультації інших викладачів;
- перевіряти роботу та її структурні частини на предмет відповідності вимогам щодо змісту та оформлення;
- контролювати дотримання календарного плану, інформувати завідувача кафедри про хід підготовки роботи до захисту;
- контролювати відповідність здійснених досліджень затвердженому змісту роботи;
- контролювати усунення недоліків, виявлених при попередньому обговоренні дипломної роботи на засіданні кафедри права;
- рекомендувати форми оприлюднення результатів дослідження (тези доповіді на науковій конференції, наукова стаття);
- надати письмовий висновок на дипломну роботу та сприяти отриманню зовнішньої рецензії на неї;
- надавати консультації щодо захисту дипломної роботи;
- бути присутнім (за можливості) на засіданні екзаменаційної (атестаційної) комісії при захисті дипломних робіт, керівником яких він є.

Перепризначення керівника дипломної роботи здійснюється в таких випадках:

- довготривала хвороба призначеного керівника дипломної роботи;
- звільнення призначеного керівника дипломної роботи.

У разі нехтування науковим керівником обов'язковими компонентами керівництва виконанням дипломних робіт завідувач випускової кафедри права зобов'язаний замінити керівника.

Консультант дипломної роботи зобов'язаний:

- брати участь у погодженні теми та розробці плану роботи;
- брати участь у визначенні та узгодженні з керівником дипломної роботи змісту відповідних розділів роботи;
- надавати рекомендації щодо пошуку та вивчення інформаційних джерел;
- надавати регулярні консультації;
- забезпечувати виконання та оформлення ЗВО відповідних частин дипломної роботи згідно з чинними нормами;
- своєчасно перевіряти відповідні частини роботи та надавати необхідну допомогу з теоретичних та методичних питань дипломної роботи.

На засіданнях кафедри права періодично заслуховуються звіти керівника і ЗВО про хід виконання дипломної роботи. Науковий керівник та консультант повинні допомогти студенту визначити найбільш ефективні шляхи дослідження, всебічно стимулювати творчість і самостійність при виконанні ним бакалаврської роботи.

Відгук наукового керівника та рішення кафедри є допуском випускової роботи до захисту перед екзаменаційною комісією.

РОЗДІЛ 4. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

4.1. Підготовка до виконання дипломної роботи

Формулювання теми дослідження – важливий крок, у здійсненні якого ЗВО може допомогти перелік тем, запропонований кафедрою. З цього переліку бажано обрати ту тему, яка найповніше відповідає інтересам та схильностям ЗВО, при розробці якої він зміг би максимально виявити особисту творчість та ініціативу.

При формулюванні теми необхідно мати на увазі її актуальність. Під актуальністю (від лат. *actualis* – той, що фактично існує, сучасний), як правило, розуміють значимість теми дослідження для сучасності, її злободенність, зв'язок із сучасними юридичними проблемами.

Для адекватного осмислення теми ЗВО також необхідно усвідомити її місце у системі відповідної галузі права. Завершального вигляду формулювання теми набуває після складання програми дослідження, зокрема після визначення об'єкта, предмета і мети дослідження. Якщо пізніше у процесі роботи виникла необхідність скорегувати хоча б один з цих елементів, необхідно внести відповідні зміни і у формулювання самої теми (*з обов'язковим фіксуванням у протоколі засідання кафедри права*).

Довільна зміна теми дипломної роботи категорично забороняється.

Підготовка дипломних робіт проводиться ЗВО в університеті або безпосередньо на підприємствах (в організаціях, установах) на замовлення потенційних роботодавців (стейкхолдерів), які зацікавлені у дипломній роботі. За місцем виконання роботи ЗВО надається робоче місце, а також обладнання, необхідне для її виконання, проведення експерименту тощо.

Починати роботу слід з попереднього складання розгорнутого плану та бібліографії за обраною темою. З цією метою ЗВО може опрацьовувати фонди бібліотеки Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, бібліотеки Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, Центральної наукової бібліотеки НАН України (м. Київ), Національної Парламентської бібліотеки України (м. Київ), Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського тощо.

При роботі у бібліотеках (архівах) корисно мати на увазі наступні загальні рекомендації.

1. Для роботи у архівах дослідник має надати лист-клопотання, підписаний ректором університету.
2. При опрацюванні архівних документів досліднику варто повністю переписувати назву відповідної справи, фонд, опис, загальну кількість аркушів.
3. При виписуванні матеріалів з архівної справи слід точно вказувати номер аркушу, з якого взята інформація.
4. Виписку з кожної справи слід занотовувати на окремий аркуш паперу.
5. При наявності ноутбука слід узгодити його використання з керівником відповідної установи (архіву чи бібліотеки).

6. Для роботи у бібліотеці дослідник має надати лист-клопотання, підписаний ректором ВНЗ.

7. У деяких бібліотеках (наприклад, бібліотека ім. В.Вернадського) для роботи у дисертаційних фондах необхідно мати при собі окремий лист-клопотання, підписаний ректором ВНЗ.

8. Для роботи у філіалі № 1 бібліотеки ім. В. Вернадського досліднику необхідно мати окремий лист-клопотання, підписаний ректором ВНЗ.

9. Роботу у бібліотеках варто починати з опрацювання відповідних каталогів (алфавітного, тематичного).

10. При опрацюванні наукових джерел досліднику варто повністю виписувати назву книги, автора, загальну кількість сторінок, відповідний бібліотечний шифр.

11. При виписуванні матеріалів з літературних джерел, слід точно вказувати сторінку з якої взята відповідна інформація.

12. Виписку з кожної книги, журналу, газети, дисертації, доцільно занотовувати на окремий аркуш паперу.

Важливим елементом творчої роботи є цілеспрямоване вивчення наукової літератури. Вміння працювати з літературою – складний творчий процес.

Вивчення наукової літератури дозволяє:

1. Виявити здобутки науки, її досягнення і недоліки;
2. Визначити основні тенденції у поглядах фахівців на проблему, з огляду на те, що вже досягнуто в юридичній науці;
3. Визначити актуальність і рівень вивченості проблеми;
4. Допомогає вибрати напрям та аспекти дослідження;
5. Забезпечує достовірність висновків і результатів науковця.

Вивчення літератури слід починати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до вузьких (спеціальних) досліджень.

Роботу з науковою літературою рекомендовано проводити поетапно:

1. Загальне ознайомлення з матеріалом в цілому за його змістом;
2. Швидкий перегляд усього змісту;
3. Опрацювання в порядку послідовності розміщення матеріалу;
4. Вибіркове читання частини монографії, посібника, дисертації, статті тощо;
5. Виписка матеріалу, що належить до теми і є цікавим;
6. Критична оцінка записаного, його редагування.

Починати ознайомлення з виданням слід з титульного аркуша, з'ясувавши, де, ким, коли воно було видано. Слід переглянути зміст, який розкриває структуру видання, наповнення його розділів, звернутися до передмови, де розкрито призначення видання, завдання, поставлені в ньому автором. Читаючи видання, треба уважно відслідковувати хід авторської думки, вміти відрізнити головні положення від доказів та ілюстративного матеріалу. Досить часто статті з наукових збірок складні для сприйняття, тому варто їх перечитувати декілька разів, намагаючись виділити головну ідею та аргументи, якими автор її доводить.

З'ясовуючи це, треба виписати всі необхідні цитати, цифри, факти, умови, аргументи, якими оперує автор, доводячи основну ідею статті. Конспектуючи матеріал, варто пам'ятати тему власної дипломної роботи, щоб виписувати лише

те, що має відношення до теми дослідження.

Виписувати цитати треба на одну сторону окремих аркушів паперу стандартного розміру, що допомагає краще орієнтуватися в накопиченому матеріалі, систематизувати його за темами і проблемами. Кожний приклад, цифровий матеріал мають супроводжуватися точним описом джерела з позначенням сторінок, на яких опубліковано цей матеріал.

При цитуванні слід дотримуватись наступних правил:

- цитати повинні бути точними;
- не можна «перекривати» основний зміст поглядів автора;
- використання цитат має бути оптимальним, тобто визначатись потребою наукової теми;
- слід точно зазначити джерело цитування;
- цитати мають вписуватись у контекст теми дослідження.

Використання так званих «розлапкованих» цитат, коли думки іншого автора видаються за особисті, розглядається як грубе порушення літературної та наукової етики, кваліфікується як плагіат. Однак це не означає, що ЗВО не повинен спиратися на праці інших авторів: чим ширше і різноманітніше коло джерел, які він використав, тим вищою є теоретична та практична цінність його дослідження. Після конспектування матеріалу необхідно перечитати його знову, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення. Відзначимо, що продуктивна та самостійна робота над науковими джерелами та літературою сприяє набуттю практичних навичок творчої роботи.

Слід також пам'ятати і про можливість використання ресурсів мережі INTERNET, де можна знайти не лише бібліографічні дані наукових праць, а й самі джерела або наукову літературу.

Зокрема, вітчизняне законодавство у повнотекстовому вигляді представлено на сторінці офіційного веб-порталу Верховної Ради України. Наприклад, Закон України про «Прокуратуру» від 2015 р. у повному обсязі та без жодних ускладнень у відкритому доступі можна знайти за наступним посиланням (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>).

Водночас, при написанні дипломних робіт, пов'язаних із проблемами міжнародного права, права Європейського Союзу, історії держави і права зарубіжних країн тощо з відповідними текстами міжнародно-правових актів можна ознайомитися на офіційних сайтах міжнародних міжурядових організацій, органів, спеціалізованих інституцій тощо.

Наприклад:

- Організація Об'єднаних Націй – <https://www.un.org/ru/>.
- Європейський Союз – URL: <http://europa.eu/>.
- Європейський суд з прав людини – URL: <http://www.echr.coe.int/echr/>
- Інтерпол – <https://www.interpol.int/>

Після ознайомлення з вітчизняним та зарубіжним законодавством, міжнародно-правовими актами, науковою літературою за темою роботи, ЗВО вже повинен мати сформовану думку про напрям свого дослідження і може пропонувати науковому керівникові проект плану дипломної роботи.

Загальними вимогами до складання плану роботи є наявність 3-4 розділів, що охоплюють 6-8 підрозділів (приблизно однакових за обсягом). Частою помилкою при складанні плану дослідження є те, що ЗВО формують план, де лише один розділ охоплює тему роботи, а решта виходять за її межі.

Таким чином пам'ятати, що назви розділів та підрозділів – це лише частини загальної теми дипломної роботи, тому вони мають бути вужчими за змістом і не повторювати назву роботи.

З метою оптимізації роботи рекомендується формувати розгорнутий план дослідження з посторінковою розбивкою тексту. Разом з планом ЗВО затверджує у наукового керівника завдання на дипломну роботу з календарним плануванням її виконання, де визначаються строки виконання та подання на перевірку окремих структурних частин роботи та/або роботи в цілому (Додаток 3).

4.2. Виконання дипломної роботи та основні вимоги до її змісту

Структурними елементами дипломної роботи є:

- титульний аркуш;
- зміст роботи;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;
- основна частина (розділи та підрозділи);
- висновки;
- список використаних джерел та літератури;
- додатки.

Дипломна робота розпочинається титульним аркушем, у якому зазначаються:

1. офіційна назва навчального закладу, найменування факультету, повна назва кафедри, на якій виконана робота; тема дипломної роботи; прізвище, ім'я та по батькові автора; прізвище, ім'я та по батькові, посада, науковий ступінь, вчене звання наукового керівника; прізвище, ім'я та по батькові, посада, науковий ступінь, вчене звання зовнішнього рецензента; місто та рік написання роботи (Додаток 2).

Зміст дипломної роботи має бути складним. Необхідно намагатися зробити так, щоб усі питання плану були єдиною структуровано-логічною системою, в якій кожен наступний пункт розвиває і доповнює попередні. При цьому, у роботі не може бути менше двох розділів.

Якщо у роботі використано понад п'ять умовних позначень (аббревіатур, символів, скорочень, які не є загальноприйнятими), то це зазначається на окремому аркуші, який розташовується перед текстом роботи як «Перелік умовних скорочень».

У вступі розкривається актуальність обраної теми, наводиться обґрунтування необхідності проведення дослідження, розкривається його методологія та інші вихідні дані до дипломної роботи у наступній послідовності:

➤ *актуальність теми роботи*, що обумовила її вибір. Визначення актуальності має бути ясным, конкретним і повинно розкривати доцільність

дослідження теми для розвитку юридичної науки та практики. Правильне окреслення актуальності визначає стратегію дослідження, дозволяє відокремити головне від другорядного та визначити напрямок наукового пошуку;

➤ *визначення об'єкта та предмета дослідження.* Об'єкт дослідження – частина об'єктивної реальності, процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення. Як правило, об'єкт визначають як коло конкретних правовідносин, що досліджуватиметься в роботі;

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта і включає сукупність властивостей і взаємозв'язків об'єкта, саме на нього повинна бути спрямована увага, оскільки предмет визначає тему дипломної роботи (назва теми, як правило, має дослівно відтворювати предмет). Категорії об'єкт і предмет співвідносяться між собою як загальне й часткове.

➤ Найбільш важлива частина вступу – визначення мети та завдань дослідження. Мета формулюється лаконічно, одним реченням і повинна впливати з теми роботи. Відповідно до визначеної мети формулюються завдання, які деталізують і розкривають мету.

Характер завдань впливає з назв розділів та підрозділів роботи і їх зміст формулюють, використовуючи такі поняття: «визначити...», «встановити...», «охарактеризувати...», «розробити...», «сформулювати...», «розкрити...» тощо.

Розкриваючи методи дослідження, слід виходити з того, що в сучасній науці склалася багаторівнева концепція методології знання, згідно якою методи наукового пізнання за ступенем загальності і сфери дії можуть бути поділені на три основні групи:

- філософські методи;
- загальнонаукові методи;
- спеціальні методи.

Конкретний набір методів дослідження зумовлюється об'єктом, предметом, метою і завданнями дослідження, а також методологічними підходами дослідника.

Апробація результатів дослідження – наводяться дані щодо участі автора в конференціях, колоквиумах, круглих столах та щодо публікацій за темою дипломної роботи.

Структура роботи. Коротко визначається кількість структурних частин та загальний обсяг роботи. *Наприклад:* «Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається зі вступу, ... розділів, ... підрозділів, висновків, списку використаних джерел із ... найменувань та ... додатків. Загальний обсяг роботи ... сторінок, обсяг основного тексту ... сторінок».

Остаточний варіант вступу доцільно писати після завершення основної частини роботи.

В основній частині викладається зміст дослідження:

➤ основні теоретичні положення, що визначають сутність обраної теми, предмета дослідження, з урахуванням мети та завдань дипломної роботи;

➤ доктринальні положення, різноманітні підходи до зазначених проблем на основі аналізу спеціальної літератури;

➤ обґрунтовується та формулюється особиста точка зору з розглянутих

проблем;

- здійснюється аналіз міжнародно-правових актів та вітчизняного законодавства;
- досліджуються матеріали практики національних та міжнародних судових органів до теми роботи;
- пропонуються можливі шляхи вирішення існуючих проблем.

Найбільш оптимальний варіант структурування тексту – 2-3 розділи, що розбиті на підрозділи. Розділ не може складатися з одного підрозділу. Як правило, розділ включає 2-4 підрозділи. *Кожен розділ дипломної роботи повинен закінчуватися короткими висновками.*

У висновках до дипломної роботи викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані в роботі, що повинні містити відповіді на наявні в об'єктивному праві (національному та/або міжнародному) та практиці його реалізації питання. Далі формулюються висновки та рекомендації щодо наукового та практичного використання здобутих результатів.

Висновки автора повинні мати обґрунтований характер і бути результатом самостійного дослідження. Дипломна робота завершується списком використаних джерел, на які є посилання в тексті роботи та які використані при її виконанні.

Інформативні матеріали, які в повному обсязі не використані в роботі при аналізі, а лише підтверджують певні положення, бажано подавати в додатках до роботи, після списку використаних джерел.

До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дипломної роботи:

- таблиці допоміжних цифрових даних;
- ілюстрації допоміжного характеру; інші дані та матеріали.

У додатках можуть бути представлені копії наукових праць автора за темою дипломної роботи (наукових статей, тез доповідей на наукових конференціях і круглих столах тощо). Обсяг додатків у загальному обсязі дипломної роботи не враховується.

Обсяг основного тексту дипломної роботи має становити 60-70 сторінок без списку використаних джерел. Кількість використаних джерел – 40-50 найменувань. Допускаються відхилення від зазначених орієнтирів щодо обсягу у межах 5 %. Якщо обсяг дипломної роботи перевищує зазначені межі, рецензент може відмітити це як її недолік. Якщо обсяг основного тексту дипломної роботи менший 60 сторінок, така робота, як правило, не допускається до захисту.

До основного тексту входять:

- титульний аркуш (1стор.);
- анотація (1 стор.)
- зміст роботи (1стор.);
- перелік умовних скорочень (1-2стор.);
- вступ (3-4 стор.);
- розділи 1, 2, 3 (приблизно однакові за обсягом);
- висновки (3-5 стор.).

- листок перевірки на плагіат.

Відповідно до Положення № 335 «Про дипломні роботи на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» (затверджено від 04.10.2019 року № 32/01-05) рекомендовані показники оригінальності дипломної роботи мають становити:

більше 80 %	високий рівень, робота оригінальна та рекомендується до попереднього обговорення
60-80 %	достатній рівень, робота задовольняє вимогам, але необхідно перевірити відповідність посилань та запозичень
50-60 %	низький рівень, робота рекомендується до попереднього обговорення після необхідних доопрацювань
менше 50 %	неприйнятний рівень, робота не рекомендується до попереднього обговорення та потребує суттєвої переробки

Обсяг наступних складових частин роботи – списку використаних джерел і додатків – залежить від кількості джерел та змісту роботи.

Роботу над текстом доцільно розпочинати з першого розділу, в якому зазвичай висвітлюються найбільш загальні питання (історико-теоретичного характеру) досліджуваної проблеми. Виклад тексту має відповідати темі роботи, тому автор повинен суворо слідкувати за тим, аби не виходити за її межі. При цьому слід послідовно, логічно викладати матеріал, не забуваючи при цьому зазначати використані джерела. Обов'язковою вимогою до дипломної роботи є наявність власного бачення проблематики, самостійних висновків, пропозицій до законодавства, ідей тощо.

Відповідно до розробленого і погодженого з керівником плану, ЗВО висвітлює кожне з передбачених у ньому питань. При цьому він, як правило:

- наводить і розглядає різні погляди щодо спірних питань окремими науковцями та практичними працівниками;
- визначає свою позицію щодо спірних питань, підтримуючи одну чи кілька з висловлених точок зору або формулюючи свою власну точку зору з наведенням відповідних аргументів;
- аналізує відповідні положення нормативних актів чи інших першоджерел;
- використовує матеріали юридичної практики, інші матеріали ілюстративного характеру (статистичні дані, узагальнення, витяги з архівних документів тощо);
- підтримує чи вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства та поліпшення практики його застосування;
- формулює інші пропозиції спеціально-юридичного, техніко-юридичного чи теоретичного характеру.

Виклад тексту роботи має відповідати плану і не може зводитися до набору не пов'язаних між собою окремих положень чи фактів. Кожне

запропоноване положення слід теоретично обґрунтувати, підтвердити підібраним та систематизованим фактичним і статистичним матеріалом. Усі використувані в тексті матеріали у вигляді таблиць, схем, графіків тощо повинні обов'язково мати відповідні коментарі і мають бути проаналізовані. Якщо такого аналізу немає, то наведені наочні засоби не лише не зараховуються в актив роботи, а й відносяться до пасиву, через що оцінка знижується за невміння подати досліджуваний матеріал.

При написанні тексту слід звернути увагу на стиль викладу:

- не слід використовувати довгих, заплутаних речень;
- не варто надмірно вживати в тексті мовні штампи і кліше;
- слід намагатися викладати думки просто;
- абзаци не повинні складатися з одного речення.

Дипломна робота має бути написана науковою мовою, тобто з дотриманням загальних норм сучасної літературної української мови, правил граматики та з урахуванням особливостей наукової мови, точності й однозначності термінології та стилю.

Слід мати на увазі, що сучасній науковій літературі властива манера безособового викладення матеріалу або виклад у формі колективного авторства студента і наукового керівника, у вигляді «на нашу думку...», «ми вважаємо...», тому не вживаються особові займенники «я» чи «ми». Наприклад, замість фрази «я вважаю...» варто використовувати «вважається, що...».

Літературне оформлення дипломної роботи

Цей етап підготовки роботи є важливим елементом виконання і одним із багатьох чинників, на які зважає комісія при оцінюванні роботи під час захисту. Передусім звертається увага на змістовний аспект викладу матеріалу (*логічність і послідовність, повнота і репрезентативність, тобто широта використання наукових джерел та літератури, загальна грамотність та відповідність стандартам і прийнятим правилам*), а також на текст роботи, список літератури і додатки, на зовнішнє оформлення титульного аркуша.

Дипломну роботу рекомендується виконувати спочатку в чорновому варіанті. Це дозволяє вносити до тексту необхідні зміни і доповнення як з ініціативи самого автора, так і згідно з зауваженнями керівника.

Перш ніж представляти чернетку керівникові, треба ще раз переглянути, чи логічно викладено матеріал, чи є зв'язок між параграфами та главами, чи весь текст «працює» на головну ідею дипломної роботи. Такий уявний структурний аналіз роботи допоможе краще побачити можливу нелогічність в її структурі та змісті.

Оформлюючи текст роботи, треба знайти час для повторного перегляду першоджерел. Це допоможе побачити все цінне, що було пропущено на початку вивчення теми, наштовхне на цікаві думки, поглибить розуміння проблеми.

Доцільно відкласти текст і повернутися до нього через деякий час, щоб подивитися на роботу очима сторонньої особи. Весь цей час не слід читати щось із теми роботи, але постійно думати над нею. У цей період, коли тема вивчена та викладена, з'являються власні думки, власна оцінка та розуміння проблеми –

неодмінна умова поліпшення структури і змісту роботи. Під час редагування тексту бажано прочитати роботу вголос, що дозволить побачити можливу непереконливість доказів, кострубатість фраз та уникнути цього.

Не треба боятися скорочувати написане – від цього текст тільки виграє.

Під час підготовки чернетки слід ретельно відредагувати кожне речення, звернути увагу на вибір необхідних формулювань, які б просто і чітко, коротко й доступно виражали зміст викладених питань. Не варто послуговуватися складними синтаксичними конструкціями – вони часом слабо зв'язані між собою логічно, містять двозначні тлумачення тощо.

Мова та стиль дипломної роботи повинні відповідати нормам наукового етикету. Найхарактернішою ознакою писемної наукової мови є формально-логічний спосіб викладення матеріалу. Мова роботи повинна бути цілеспрямованою і прагматичною, тому в ній має бути мінімальна кількість емоційних елементів.

Засобом вираження логічних зв'язків у роботі є спеціальні синтаксичні засоби, що вказують:

- **на послідовність думки** – «спочатку», «насамперед», «потім», «поперше», «по-друге» тощо;
- **заперечення** – «тимчасом», «але», «тоді як», «аж ніяк», «проте» тощо;
- **причинно-наслідкові відношення** – «таким чином», «тому», «завдяки цьому», «внаслідок цього», «крім того» тощо;
- **перехід від однієї думки до іншої** – «звернімося до ...», «розглянемо ...», «зупинимося на ...», «слід зупинитися на ...», «варто розглянути ...» тощо;
- **висновки** – «отже», «значить», «на закінчення зазначимо», «підсумовуючи», «аналіз документа свідчить», «все сказане дає змогу зробити висновок» тощо;
- **допомагають рубрикації тексту** – «перейдемо до розгляду» тощо.

Логічна послідовність мови дипломної, магістерської робіт визначає те, що в ній окремі речення стисло пов'язані одне з одним. Звідси різноманіття складених сполучників підрядності (*наприклад, «завдяки тому, що», «між тим як», «зважаючи на те, що», «внаслідок того, що»*).

Ступінь достовірності факту досягається використанням слів «справді», «зрозуміло».

Ступінь припустимості досягається використанням слів «треба гадати», «як відомо».

Ступінь можливості досягається використанням слів «можливо», «ймовірно».

При згадуванні в тексті прізвищ (*учених-дослідників, практиків*) ініціали, як правило, ставляться перед прізвищем (*В. К. Липинський, а не Липинський В.К., як це прийнято в списках джерел та літератури*).

При виконанні дипломної роботи обов'язковим є використання вітчизняного й зарубіжного законодавства та/або міжнародно-правових актів (дво- або багатосторонніх міжнародних договорів, резолюцій, рекомендацій

міжнародних міждержавних органів і організацій та ін.). Тому, збираючи матеріал, необхідно опрацювати всю нормативно-правову базу за темою дипломної роботи. Необхідно також обов'язково опрацювати наявну судову практику, рішення міжнародних судових інституцій, що стосуються теми дослідження. При дослідженні правових актів необхідно проаналізувати практику їх застосування та виявити можливі недоліки у цій сфері.

Вивчаючи відповідний акт національного законодавства чи міжнародно-правовий акт, слід обов'язково звернути увагу на джерело його офіційного опублікування. При опрацьованні нормативного матеріалу слід використовувати лише чинні правові акти, з останніми змінами та доповненнями до них. *Посилання на застарілий нормативний матеріал є суттєвим недоліком дипломної роботи і можливе лише в історичному ракурсі.*

Збір та опрацювання матеріалів за темою роботи проводиться також під час проходження практики. Тому місце її проходження та зміст необхідно скоординувати з темою дипломної роботи, для того щоб зібрати необхідні матеріали юридичної практики, у т.ч. неопубліковані, архівні матеріали, результати власних спостережень, статистичні дані тощо.

При написанні окремих дипломних робіт може виникнути необхідність проведення соціологічних досліджень, опитувань та використання інших методів збору інформації, які також варто провести на цій стадії виконання дипломної роботи.

При висвітленні передбачених планом питань необхідно:

- наводити і розглядати різні наукові погляди стосовно досліджуваної проблематики;
- визначати свою позицію щодо спірних проблем, підтримуючи одну чи кілька з висловлених точок зору або формулюючи свою власну з наведенням відповідних аргументів;
- аналізувати відповідні положення міжнародних договорів, національних нормативно-правових актів;
- використовувати матеріали юридичної практики та матеріали ілюстративного характеру (статистичні дані, узагальнення, витяги з архівних документів, дані соціологічних опитувань тощо);
- підтримувати чи вносити пропозиції щодо вдосконалення положень вітчизняного законодавства та/або міжнародно-правових актів, удосконалення практики їх застосування, формулювати інші пропозиції спеціально-юридичного, методологічного та теоретичного характеру.

Результатом цього етапу є підготовка першого варіанту дипломної роботи, який подається ЗВО для перевірки науковому керівнику.

При виконанні дипломної роботи слід уникати таких типових помилок та вад:

1. Зміст роботи не відповідає плану дипломної роботи або не розкриває тему повністю чи її частини;
2. Зміст розділів (підрозділів) не відбиває реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта дослідження;

3. Безсистемний виклад матеріалу, повторення одних і тих самих положень;
4. Логічні помилки, невміння виокремити головне;
5. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта та предмета дослідження;
6. Автор не виявив самостійності, робота є компіляцією або плагіатом;
7. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу чинного законодавства, чинних міжнародних договорів, нової спеціальної літератури (за останні п'ять років) за темою дослідження;
8. Кількість використаних джерел є недостатньою для всебічного вивчення теми або переважно використовувались підручники, а не спеціальна наукова література;
9. Поверхово висвітлено стан практики, невдало поєднано теорію з практикою;
10. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням або тексту роботи;
11. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичений матеріал;
12. Бібліографічний опис джерел у списку використаних джерел наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту;
13. Наведено таблиці, діаграми, схеми, які не складено самостійно, а запозичені з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті;
14. Обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, робота виконана неохайно, з помилками.

Виконані частини роботи подаються на розгляд науковому керівнику і з урахуванням його зауважень уточнюються, доповнюються, а у випадку необхідності перероблюються студентом.

Суттєвою вадою роботи, яка перешкоджає допуску до захисту, є плагіат. На відміну від закріпленого у ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначення плагіату як «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору», під академічним плагіатом зазвичай розуміється «навмисне відтворення викладачем, докторантом, аспірантом або студентом у письмовій або електронній формі чужого твору, опублікованого на паперовому або офіційно оприлюдненого на електронному носії, повністю або частково, під своїм іменем без посилання на автора».

Факт академічного плагіату (компіляції) у працях студентів може бути встановлений викладачем і підтверджений комісією, створеною розпорядженням завідувача випускової кафедри або декана. Викладач, який виявив низький відсоток оригінальності у дипломній роботі, попереджає про це автора і виносить рішення про недопуск до захисту та відправку матеріалів на доопрацювання, а у випадку незгоди автора – інформує службовою запискою завідувача випускової кафедри.

Після завершення виконання роботи, її доопрацювання і усунення зроблених науковим керівником зауважень за погодженням з науковим керівником, дипломна робота може передаватися для палітурування.

Завершена робота (разом з електронним варіантом на диску) має бути подана на кафедру не пізніше ніж за два місяці до дати захисту. Після цього робота передається для зовнішньої перевірки на плагіат. Роботи ЗВО, які пропустили термін подання робіт до навчального відділу з поважної причини, можуть бути прийняті за клопотанням наукового керівника з дозволу декана.

Після отримання позитивного відгуку щодо самостійності виконання дипломної роботи вона передається для підготовки відгуку та рецензії на неї.

4.3. Вимоги щодо форми дипломної роботи

Дипломна робота виконується на папері формату А 4 (210 мм x 297 мм). Робоча площа аркуша, на якому друкується текст роботи, обмежується берегами таких розмірів: верхній і нижній береги – по 20 мм; лівий берег – 25 мм; правий берег – 15 мм.

Робота друкується комп'ютерним способом. Шрифт друку – Times New Roman, звичайний, світлий. Кегль (параметри) шрифту – 14 pt (одиниць). Інтерліньяж – 1,5.

Нумерація аркушів проставляється у верхньому правому куті аркуша арабськими цифрами без додавання до номера аркуша будь-яких інших знаків. Нумерація починається з другої сторінки.

При складанні змісту роботи слід враховувати такі вимоги:

- потрібно зазначати у змісті номери сторінок, на яких починаються відповідні структурні частини роботи (вступ, розділи, підрозділи);
- назви структурних частин роботи у змісті друкуються від межі лівого берега;
- назви структурних частин роботи (ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ) друкуються великими літерами звичайним жирним шрифтом з вирівнюванням по центру;
- номери розділів проставляються арабськими цифрами, після яких крапка не ставиться;
- назва розділу друкується великими літерами напівжирним шрифтом;
- номер підрозділу є складним і складається з номера розділу в межах роботи і порядкового номера підрозділу в межах розділу, які між собою розділяються крапкою;
- номер підрозділу проставляється арабськими цифрами, починається від межі лівого поля, після номера ставиться крапка; у цьому ж рядку після крапки з великої літери рядковими літерами напівжирним шрифтом друкується назва підрозділу;
- крапки наприкінці назв структурних частин роботи не ставляться;
- текст кожної структурної частини роботи починається з нового аркуша;
- новий підрозділ продовжується на сторінці, а не з нового аркуша.

Посилання.

Особливу увагу при виконанні дипломної роботи слід приділити використанню наукових праць інших авторів. Таке використання можливе лише за умови дотримання авторських прав, за допомогою належним чином оформлених посилань. Посилання на джерела здійснюються згідно з їхнім порядковим

номером у списку використаних джерел у квадратних дужках. Наприклад, [1, с. 86], де 1 – це номер джерела у списку використаних джерел, а 86 – сторінка праці, з якої використана цитата. Варто звернути увагу на те, що між прізвищем автора та його ініціалами при бібліографічному описі у переліку літератури, необхідно ставити не звичайний, а нерозривний пробіл (його ставлять одночасно натискаючи на клавіші ctrl, shift, space).

Якщо посилання здійснюється в цілому на джерело або групу джерел, то в дужках зазначаються лише номери посилань. Наприклад, [14, 28, 65].

У випадку, коли автор дипломної роботи бажає в тексті запозичити думку іншого автора, він може вчинити це двома способами: за допомогою точної цитати, або передати думку іншого автора без точного цитування. В обох випадках посилання є обов'язковим.

Необхідною умовою виконання дипломної роботи, є вміння ЗВО на підтвердження своєї правоти посилатися на авторитетні джерела або дискутувати зі своїми опонентами. У цьому випадку академічний етикет вимагає правильно відтворювати текст цитати.

Список використаних джерел.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків. Бібліографічний опис складається безпосередньо за друкованим твором або за каталогами та бібліографічними покажчиками повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв. Оформлення списку використаних джерел здійснюється за вимогами ДСТУ 8302:2015 та відповідно до наказу МОН № 40 від 12.01.2017 р. (Додаток 6). Список використаних джерел складається в алфавітному порядку. Джерела зазначаються мовою оригіналу.

Склад та кількість використаних джерел повинні бути достатніми для належного розкриття теми дипломної роботи (виходячи з обсягу дипломної роботи 40-50 джерел).

Примітки.

У роботі допускається використання приміток. Примітки до тексту, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад: Примітки:

1. ...
2. ...

Якщо є одна примітка, то її не нумерують, і після слова «Примітка» ставлять крапку.

Оформлення додатків.

Додатки розташовуються після списку використаних джерел у порядку появи посилань на них у тексті роботи з продовженням нумерації аркушів. При цьому кожен додаток починається з нової сторінки.

Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої відцентровано стосовно тексту сторінки. У правому верхньому куті рядка над заголовком з першої великої літери друкується курсивом слово «Додаток»

і велика літера, що позначає додаток.

Анотація

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження, помітка) – короткий виклад змісту книги, статті, розробки, звіту тощо. Дозволяє робити висновки про доцільність їх докладнішого вивчення. При анотуванні крім змісту твору, враховується його призначення, цінність, направленість.

В етимологічному значенні слово «анотація» трапляється у другій половині I ст. н.е., але функціонально анотація була вже присутня в каталогах Александрійської бібліотеки (III ст. до н.е.). Пізніше анотація у вигляді короткої характеристики тих чи інших авторів, відомостей про тематику їхніх праць, оцінки останніх використовувалась в бібліографічних словниках. З появою наукових журналів у другій половині XVII ст. анотація дає початок жанрам наукової періодики, а пізніше – становленню анотованої бібліографії.

Дипломні роботи ЗВО освітньо-професійної програми Право обов'язково «супроводжуються» анотацією державною мовою та її перекладом англійською мовою.

Структура анотації: в анотації необхідно висвітлити основні розділи курсової роботи, з'єднати їх і представити в короткій формі. Вона включає в себе основні розділи:

- актуальність;
- постановку проблеми;
- шляхи її вирішення;
- результати і висновки.

На кожен з розділів відводиться одне-два речення.

Основні компоненти авторської анотації

Компонент анотації	Опис
Актуальність	З самого початку необхідно показати важливість дослідницької проблеми чи запропонованого проекту, які вивчались. У читача відразу повинно скластися уявлення, чому обговорювана проблема потребує вивчення.
Постановка проблеми	Після розкриття актуальності необхідно висвітлити існуючу проблему, на вирішення якої і буде спрямований дослідницький проект (курсова робота).
Шляхи вирішення проблеми	У даному розділі анотації необхідно перерахувати конкретні кроки, спрямовані на вирішення існуючої проблеми. У якісних дослідженнях (в яких немає опису експерименту і аналізу його результатів) це може бути перерахування досліджуваних теоретичних питань. У кількісних дослідженнях (якщо в роботах є статистичні дані експерименту) в цьому розділі анотації перераховуються методики проведення

	експериментальної роботи.
Результати та висновок	У даному розділі представляються кількісні або якісні результати дослідження. На закінчення необхідно позначити сферу впровадження результатів дослідження, наскільки проведена робота розширила існуючі уявлення про досліджувані питання або запропонувала нове рішення існуючої проблеми.

Вимоги до анотації:

- анотація повинна мати лаконічну, конкретну форму, але при цьому давати містку характеристику роботи без побічної інформації;
- обсяг анотації для курсової роботи не має перевищувати 500 друкованих знаків;
- під час написання анотації використовуються загальноприйняті слова, загальноживана лексика;
- не рекомендується наводити цитати з тексту курсової роботи;
- вкінці анотації обов'язково наводяться ключові слова (5–8);
- у тексті анотації англійською або німецькою мовою, слід застосовувати термінологію, характерну для іноземних спеціальних текстів відповідної предметної області, уникати вживання термінів, які є прямою «калькою» україномовних або російськомовних термінів. Необхідно дотримуватися єдності термінології в межах анотації.

4.4. Допуск до захисту і захист дипломної роботи

За 15 днів до попереднього захисту ЗВО повинен подати на кафедру електронний варіант дипломної роботи для перевірки на плагіат. Експертиза результатів академічної діяльності ЗВО на предмет вмісту плагіату та відповідності вимогам чинного законодавства України про захист авторських і суміжних прав здійснюється відповідальними на кафедрах, яких призначає завідувач. Відповідальні особи за допомогою комп'ютерних програм перевіряють подані дипломні роботи на наявність плагіату та подають завідувачу кафедри звіт, для подальшого прийняття рішення щодо допуску матеріалів до попереднього захисту.

Попередній захист дипломної роботи ЗВО – це процедура перевірки відповідності дипломної роботи встановленим вимогам та готовності ЗВО до захисту роботи в екзаменаційній (атестаційній) комісії. Попередній захист дипломної роботи на засіданні кафедри проводиться не пізніше ніж за місяць до початку атестації. Участь ЗВО в попередньому захисті є обов'язковою.

Для проведення попереднього захисту ЗВО повинен подати на кафедру дипломну роботу в друкованому вигляді, не переплетену в жорстку палітурку, наукову статтю та/або тези доповіді на науковій конференції і бути готовим коротко доповісти основний зміст роботи.

Після обговорення дипломної роботи, отримання консультацій, зауважень і порад ЗВО повинен провести необхідне доопрацювання.

За результатами перевірки на плагіат та попереднього захисту кафедра

ухвалює рішення про допуск (не допуск) дипломної роботи до захисту перед екзаменаційною (атестаційною) комісією, про що ЗВО інформується персонально. До захисту в екзаменаційній (атестаційній) комісії допускаються дипломні роботи, теми яких затверджені наказом ректора університету, а структура, зміст та якість викладу матеріалу й оформлення відповідають вимогам «Методичних рекомендаціях із написання дипломних робіт» і Положення № 335 «Про дипломні роботи на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» (затверджено від 04.10.2019 року № 32/01-05), що засвідчується підписами керівника та консультантів роботи на титульному листі.

До захисту в екзаменаційній (атестаційній) комісії не допускається робота, у якій виявлені принципові недоліки в прийнятих рішеннях, обґрунтуваннях, розрахунках та висновках, суттєві відхилення від вимог державних стандартів, а також ті, які не подано у встановлений термін. Якщо дипломна робота не рекомендована кафедрою до захисту, питання про те, чи може ЗВО захищати дипломну роботу в наступний термін із тією ж темою, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, вирішується кафедрою, про що робиться відповідний запис у протоколі. У разі, коли дипломна робота не підготовлена у встановлений термін або за рішенням кафедри не може бути представлена до захисту, як така, що не задовольняє поставлених до неї вимог, ЗВО не позбавляється права складати кваліфікаційний екзамен. Рішення кафедр, прийняті після початку роботи відповідної екзаменаційної (атестаційної) комісії, правових наслідків не мають.

Після попереднього захисту на засіданні кафедри дипломні роботи в разі їх повної відповідності встановленим вимогам або після усунення виявлених недоліків зшиваються у тверду обкладинку та мають бути підписані й подані ЗВО науковому керівнику. Науковий керівник перевіряє виконану роботу (разом із висновком у поданні голові екзаменаційної (атестаційної) комісії щодо захисту дипломної роботи (далі – Подання)) передає завідувачеві кафедри.

У Поданні (Додаток 5) зазначаються дані щодо успішності ЗВО за період навчання в університеті; висновок керівника дипломної роботи та висновок кафедри про дипломну роботу.

У висновку кафедри зазначається «Дипломна робота відповідає (не відповідає) вимогам. Робота пройшла на плагіат і має (високий, достатній, низький) рівень унікальності. Студент(ка)_____ допускається (не допускається) до захисту даної роботи в екзаменаційній (атестаційній) комісії. Протокол № _ від _____ 20_ року».

Відповідальність за своєчасне оформлення Подання несе директор інституту/декан факультету, проректор із заочної форми навчання.

Дипломна робота, рецензія (Додаток 4), Подання передаються до директорату інституту/деканату факультету або заочного відділу. Секретар директорату інституту/деканату факультету або заочного відділу реєструє дипломну роботу у «Журналі реєстрації дипломних робіт», а також зазначає у Поданні дані щодо успішності ЗВО за період навчання в університеті.

Перед захистом дипломних робіт до екзаменаційної (атестаційної) комісії

подаються: виконана дипломна робота; подання голові екзаменаційної (атестаційної) комісії про захист дипломної роботи; письмова рецензія на дипломну роботу; інші матеріали, що характеризують наукову й практичну цінність виконаної дипломної роботи: листи-замовлення підприємств на виконання дипломної роботи, друковані статті за темою роботи, документи, що вказують на практичне застосування роботи, макети, зразки матеріалів, виробів тощо.

Захист дипломної роботи є складовою атестації ЗВО. Порядок проведення атестації ЗВО визначається «Положенням про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної (атестаційної) комісії в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького».

Послідовність проведення процедури захисту дипломних робіт:

- представлення ЗВО та його роботи головою екзаменаційної (атестаційної) комісії;
- виступ автора дипломної роботи;
- питання членів комісії та присутніх до автора;
- відповіді на запитання членів комісії та присутніх;
- оголошення висновку керівника та рецензії на дипломну роботу;
- відповіді автора на зауваження наукового керівника і рецензента;
- загальна дискусія;
- заключне слово ЗВО;
- підведення підсумків захисту на закритому засіданні екзаменаційної (атестаційної) комісії;
- публічне оголошення результатів захисту.

Загальний захист дипломної роботи не повинен перевищувати 30 хвилин. На захист ЗВО заздалегідь готує:

1. Доповідь тривалістю 10-15 хвилин у довільній формі, де має висвітлити наступні питання: обґрунтування актуальності теми дослідження; мету й завдання роботи; об'єкт, предмет дослідження; основні методи дослідження; методологічну основу роботи; практичну цінність отриманих результатів роботи; перспективні напрями вивчення і розвитку обраної проблеми.

Автор дипломної роботи має продемонструвати вміння: логічно та аргументовано викладати матеріал; коректно використовувати статистичні, математичні та інші методи; проводити власні дослідження; володіти навичками узагальнення; формулювати висновки; працювати з інформаційними джерелами; ініціювати та обґрунтовувати інноваційні підходи та напрями вирішення завдань, що досліджується.

2. Ілюстративний матеріал у вигляді презентації за допомогою програмного продукту Microsoft Office PowerPoint, аналогічних програмних продуктів та/або роздаткового матеріалу, що містить таблиці, графіки, діаграми, схеми тощо, на які посилається автор у своїй доповіді, а також основні висновки та пропозиції, сформульовані в результаті дослідження. Необхідну кількість та зміст ілюстрацій здобувач вищої освіти визначає самостійно, але погоджує з науковим керівником.

Роздатковий матеріал оформлюється на окремих аркушах формату А 4. На титульній сторінці необхідно вказати тему дипломної роботи та її виконавця.

Таблиці та рисунки разом мають наскрізну нумерацію роздаткового матеріалу. Кількість папок із роздатковим матеріалом відповідає кількості членів екзаменаційної (атестаційної) комісії.

Оцінювання захисту дипломних робіт здійснюється за 100-бальною шкалою, яка відповідно переводиться в національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу ЄКТС.

Критерії оцінювання дипломної роботи:

Відповідність змісту роботи обраній темі, її актуальність, логічність структури роботи та чітка програма роботи	1- 20
Грунтовність, повнота і науково-критичний аналіз літератури з проблемами дослідження	1-10
Успішність виконання завдань дипломної роботи	1- 20
Рівень аналізу зібраного фактичного матеріалу	1-10
Новизна, теоретичне і практичне значення	1-10
Літературне, технічне й естетичне оформлення роботи	1-10
Публічний захист дипломної роботи (аргументованість, переконливість, вільне володіння матеріалом, культура мовлення)	1- 20
Разом	100

У випадку, коли захист дипломної роботи визнається незадовільним, екзаменаційна (атестаційна) комісія встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він повинен опрацювати нову тему, визначену випусковою кафедрою. У випадку негативного висновку екзаменаційної (атестаційної) комісії за результатами повторного захисту дипломної роботи її подальший розгляд не допускається.

Після захисту дипломні роботи передаються до бібліотеки університету, де реєструються в спеціальних журналах і зберігаються впродовж п'яти років.

За дипломними роботами зберігається статус авторського права. За достовірність усіх наведених у цих роботах даних відповідальність несе здобувач вищої освіти та його науковий керівник.

РОЗДІЛ 5. НАУКОВЕ КЕРІВНИЦТВО ДИПЛОМНОЇ РОБОТОЮ

Науковими керівників дипломних робіт призначає випускова кафедра з числа науково-педагогічних працівників університету відповідно до планового розподілу педагогічного навантаження. Дозволяється керувати виконанням дипломних робіт загальною кількістю (крім тих, що передбачені освітньою програмою та навчальним планом як обов'язкові):

- професору, доктору наук – до 8;
- доценту, кандидату наук – до 5;
- старшому викладачу, кандидату наук – до 3;
- асистенту, кандидату наук – до 2.

Асистент, кандидат наук може здійснювати керівництво дипломними роботами ЗВО лише за рівнем вищої освіти «Бакалавр» при умові наявності консультанта, який має вчене звання. У разі необхідності кафедра може призначити консультантів із окремих розділів дипломної роботи. Консультантами окремих розділів дипломної роботи можуть призначатися професори та доценти університету, висококваліфіковані фахівці й наукові співробітники з науковими ступенями інших установ і підприємств.

Основними формами керівництва дипломною роботою є:

- попередні консультації;
- погодження плану дипломної роботи і затвердження календарного плану виконання дипломної роботи;
- поточні консультації;
- перевірка дипломної роботи;
- написання відгуку на дипломну роботу;
- консультація щодо захисту дипломної роботи в екзаменаційній комісії.

Попередні консультації, зокрема, включають:

- загальну консультацію з поясненням основних вимог до дипломної роботи (форма виконання, обсяг, терміни написання, особливості змісту окремих розділів тощо);
- поради щодо бібліографії (необхідний обсяг нормативного матеріалу, основні монографічні роботи з теми, останні публікації в періодичних виданнях, зарубіжні джерела, методика складання списку джерел тощо);
- рекомендації щодо використання у дипломній роботі матеріалів юридичної практики (перш за все неопублікованої) та інших матеріалів ілюстративного характеру.

У результаті попередніх консультацій ЗВО має одержати чіткі і конкретні роз'яснення щодо змісту та форми дипломної роботи та її напрямків. Погодження плану дипломної роботи і затвердження календарного плану виконання.

Як правило, ця форма керівництва дипломною роботою передбачає:

- рекомендації ЗВО щодо опрацювання тих джерел, які необхідні для складання плану дипломної роботи;

- ознайомлення з планом дипломної роботи, що складений ЗВО;
- оцінка запропонованого плану; у разі потреби – формулювання зауважень і пропозицій щодо плану та їх обговорення із ЗВО;
- вироблення і узгодження основного варіанту (кількох варіантів) плану дипломної роботи і визначення графіку її виконання.

Поточні консультації.

Поточні консультації проводяться під час безпосереднього виконання ЗВО дипломної роботи, а також під час проходження практики, і можуть стосуватися:

- узагальнення юридичної, перш за все, правозастосовчої практики та опрацювання інших матеріалів (розроблення анкет, їх заповнення, методика узагальнення, робота з архівними матеріалами тощо);
- використання практичних матеріалів у дипломній роботі (наведення витягів з процесуальних актів, статистичних даних, окремих положень щодо узагальнення правозастосовчої практики тощо);
- уточнення позиції ЗВО щодо окремих спірних питань, які розглядаються в дипломній роботі;
- формулювання пропозицій щодо вдосконалення правових актів та юридичної практики, інших рекомендацій теоретичного та практичного характеру.

У результаті поточних консультацій ЗВО має одержати від керівника конкретну допомогу у вирішенні тих питань, які виникають у нього в процесі підготовки першого варіанту дипломної роботи.

Перевірка дипломної роботи.

Перевірка дипломної роботи починається з перевірки її первинного варіанту, підготовленого ЗВО, і здійснюється шляхом поетапної перевірки окремих його розділів (підрозділів).

Ознайомлюючись з текстом відповідного розділу (підрозділу), керівник формулює конкретні зауваження та інші міркування по тексту чи на окремому листку. Він дає загальну оцінку всього розділу, в якій, зокрема вказує:

- наскільки представлений варіант відповідає вимогам, встановленим до дипломних робіт;
- зауваження, які на думку керівника, обов'язково повинні враховуватись ЗВО при доопрацюванні;
- зауваження та рекомендації, які бажано врахувати для підвищення рівня дипломної роботи.

Після доопрацювання ЗВО повторно подає керівнику, як правило, лише ті частини дипломної роботи, яких безпосередньо стосувались зауваження та рекомендації. Керівник, у разі потреби, формулює нові зауваження та рекомендації. Якщо ЗВО відмовляється враховувати зауваження чи рекомендації керівника дипломної роботи, останній попереджує про те, які наслідки, на його думку, це матиме – негативний відгук, негативна рецензія, зниження оцінки дипломної роботи під час її захисту тощо. Результатом перевірки керівником одного чи кількох варіантів дипломної роботи є конкретні висновки щодо відповідності представленого варіанту тим вимогам, які ставляться до дипломних робіт в університеті.

Написання відгуку на дипломну роботу.

Після подання ЗВО остаточного варіанту дипломної роботи керівник пише відгук на неї. Зміст такого відгуку залежить від конкретних висновків, які керівник зробив після перевірки остаточного варіанту дипломної роботи. Якщо поданий варіант, на думку керівника, повністю відповідає вимогам, що ставляться до дипломних робіт, керівник у загальній формі відзначає це у відгуку і робить висновок про можливість допуску роботи до захисту в екзаменаційній комісії. Якщо поданий варіант, на думку керівника, в основному відповідає вимогам, що ставляться до дипломних робіт, він відзначає це у відгуку. Одночасно керівник може навести конкретні недоліки поданого варіанту роботи, а також вказати, які його зауваження не були враховані студентом. Наприкінці відгуку він робить висновок про можливість допуску дипломної роботи до захисту в екзаменаційній комісії.

У випадку, коли поданий варіант, на думку керівника, в цілому не відповідає вимогам, що ставляться до дипломних робіт, він відзначає це у відгуку. Одночасно керівник зобов'язаний навести найбільш істотні недоліки поданого варіанту, а також вказати, які його зауваження не були враховані студентом. Наприкінці відгуку він робить висновок щодо неможливості допуску поданого варіанту дипломної роботи до захисту в екзаменаційній комісії.

Наявність відгуку керівника на дипломну роботу є необхідною умовою передачі роботи на рецензування зовнішньому рецензенту та остаточного прийняття рішення кафедри про її допуск чи недопуск до захисту в екзаменаційній комісії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемчук Г.І., Курило В.М, Кочерган М.П. Методика організації науково-дослідної роботи: Навч. посіб. для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Київ, 2000. 271 с.
2. Білоусова Т.П., Маркітантов Ю.О. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський, 2004. 120 с.
3. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. Київ, 1997. 64 с.
4. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. Київ: Знання, 2005. 375 с.
5. Дідик М.М., Горбатенко І.Ю. Основи наукових досліджень у криміналістиці: підруч. для вищих навч. закл. МВС України. Херсон: ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2003. 214 с.
6. Женченко М. Загальна і спеціальна бібліографія: навч. посіб. Київ: Жнець, 2011. 255 с.
7. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999. 226 с.
8. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
9. Ківалова Т.С., Короткий Т.Р., Польовий М.А. Кваліфікаційна робота юриста: методика написання та захисту. Київ: Фенікс, 2011. 362 с.
10. Ковальчук В.В., Моїсеєв Л.М. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2005. 240 с.
11. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник для вищих навч. закл. Київ: Кондор, 2006. 206 с.
12. Кушнарєнко Н.М., Удалова В.К. Наукова обробка документів: Підручник. Київ: Знання, 2006. 331 с.
13. Мей К. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд. Київ: К.І.С., 2004. 220 с.
14. Методичні рекомендації до написання та захисту курсових робіт з правознавчих дисциплін: Посібник для студентів / С. Щудло, О. Проць. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2011. 30 с.
15. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А.Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
16. Положення № 335 «Про дипломні роботи на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» від 04.10.2019 року № 32/01-05. URL: https://drive.google.com/file/d/1L06X0zFJ5CGQNmq7EXPGo4QRHfJ_Gg_4/view (дата звернення: 18.11.2019).

17. Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 01 червня 2006 № 422. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1197-06> (дата звернення: 16.11.2019).

18. Попенко Я.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Основи науково-педагогічних досліджень». Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2013. 40 с.

19. Попенко Я.В., Гапотій В.Д. Організація та методика написання дипломних (магістерських) робіт з історико-правознавчого циклу дисциплін: методичні рекомендації. Мелітополь, 2014. 50 с.

20. Попенко Я.В., Гапотій В.Д. Організація та методика написання курсових робіт з історико-правознавчого циклу дисциплін: методичні рекомендації. Мелітополь, 2014. 40 с.

21. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Мінкова О.Г. Організація та методика написання курсових робіт з правознавчого циклу дисциплін: методичні рекомендації. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 64 с.

22. Попенко Я.В., Пачев С.І. Організація та методика науково-дослідної роботи студентів спеціальності «історія»: Навчальний посібник. Мелітополь, 2009. 114 с.

23. Попов В.Б. Практикум по Интернет-технологиям. Учебный курс. Питер, 2002. 480 с.

24. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: Знання, 2007. 317 с.

25. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: посібник. Київ: Академвидав, 2004. 208 с.

26. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 319 с.

27. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методи науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.

28. Эко Умберто. Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки / Пер. с итал. Е. Костюкович. Санкт-Петербург: Симпозиум, 2004. 304 с.

29. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради / автор-упорядник Л.А. Пономаренко. Київ: «Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», Вид-во «Толока», 2010. 80 с.

30. Як підготувати та захистити дипломну роботу. Методичні рекомендації для студентів-випускників зі спеціальності 081 Право / укл.: В.Г. Лукашевич. Запоріжжя: КПУ, 2016. 107 с.

ДОДАТКИ**ДОДАТОК 1**

Зразок оформлення заяви студента про вибір теми дипломної роботи

Завідувачу кафедри права
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
кандидату юридичних наук, доценту
Гапотію В.Д.

студента групи 516-п
Василенка В.О.

ЗАЯВА

Прошу розглянути на засіданні кафедри права природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького питання щодо схвалення обраної мною теми дипломної бакалаврської роботи за спеціальністю 081 Право.

Керівником дипломної роботи прошу призначити доцента кафедри права природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Поліщука В.Г.

Студент
Дата

ДОДАТОК 2

Зразок оформлення дипломної роботи
Титульна сторінка

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Природничо-географічний факультет

Кафедра права

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти « _____ »

на тему « _____ »

Виконав(ла): здобувач вищої освіти
групи _____
Денного/заочного відділення
Шифр, назва спеціальності
ПІБ
Керівник: ПІД
Рецензент: ПІД

Мелітополь – 20__ року

ДОДАТОК 3

Зразок оформлення змісту роботи

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ	6
1.1. Джерельна база дослідження	6
1.2. Історіографія проблеми	9
РОЗДІЛ 2. СОБОРНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В ПОЛІТИЧНОМУ КУРСІ УРЯДУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ	12
2.1. Боротьба українського політичного проводу за набуття національно-територіальної автономії	12
2.2. Державно-правовий статус українських земель на Брест- Литовській конференції	16
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ЄДНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО	20
3.1. Територіальні питання в період Української Держави	20
3.2. Територіальне питання під час українсько-російських переговорів	24
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	30
ДОДАТКИ	32

ДОДАТОК 4

Зразок зовнішньої рецензії на дипломну роботу

РЕЦЕНЗІЯ

на дипломну роботу бакалавра зі спеціальності 081 Право
здобувача вищої освіти IV курсу групи 516-п
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема дипломної роботи

Коротка характеристика дипломної роботи.

Позитивні сторони і недоліки роботи

Методи, застосовані при вивченні і обробці матеріалів.

Зауваження та пропозиції.

Якість оформлення дипломної роботи та її відповідність вказаним вимогам.

Загальний висновок

Місце роботи і посада,
науковий ступінь та вчене звання рецензента

(підпис)

(ПІБ)

«_____» _____ 20_ р.

ДОДАТОК 5

Зразок подання голові екзаменаційної (атестаційної) комісії щодо захисту
дипломної роботи

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ (АТЕСТАЦІЙНОЇ) КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Направляється здобувач вищої освіти _____
(прізвище та ініціали)
до захисту дипломної роботи за спеціальністю _____
(шифр і назва спеціальності)
на тему: _____
(назва теми)

Дипломна робота і рецензія додаються.

Директор інституту/декан факультету _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Довідка про успішність

_____ за період навчання в інституті/на факультеті
(прізвище та ініціали здобувача вищої освіти)

_____ з 20 ____ року до 20 ____ року повністю виконав(ла)
освітню програму підготовки за спеціальністю з таким розподілом оцінок за:
національною шкалою: відмінно ____ %, добре ____ %, задовільно ____ %;
шкалою ECTS: A ____ %; B ____ %; C ____ %; D ____ %; E ____ %.

Секретар інституту/факультету (відділення) _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломної роботи

Здобувач вищої освіти _____

Зразок оформлення списку використаних джерел

Приклади оформлення списку використаних джерел,
відповідно до ДСТУ 8302:2015

КНИГИ	
<i>Приклади</i>	<i>Однотомні видання</i>
один автор	<p>Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.</p> <p>Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Алерта, 2012. 216 с.</p> <p>Кузнiченко С. О. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану": наук.-практ. комент. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Харків: Право, 2015. 164 с.</p> <p>Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-те вид., допов. і переробл. Київ: Правова єдність, 2016. 810 с.</p> <p>Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London: New York University Press, 2000. 326 p.</p>
два автори	<p>Васильєв С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України: монографія. Харків: Еспада, 2004. 192 с.</p> <p>Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства у кримінальних справах: практ. посіб. Харків: Право, 2011. 136 с.</p> <p>Петришина М. О., Петришин О. А. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування: наук. доп. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків: Право, 2016. 44 с. (Серія "Наукові доповіді").</p> <p>Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против личности в УК УССР и судебной практике. Изд. 2-е, испр. и доп. Харьков: Вища шк., 1987. 216 с.</p>
три автори	<p>Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 312 с.</p> <p>Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. Науково-практичний коментар до розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / Служба безпеки України. Харків: Право, 2016. 232 с. (Бібліотека слідчого).</p> <p>Helfer M. E., Kempe R. S., Krugman R. D. The battered child. 5th ed. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997. 700 p.</p>
чотири і більше авторів	<p>Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Мороз С. В., Малиновська К. А. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження: монографія. Харків: Юрайт, 2013. 288 с.</p> <p>Коллективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко та ін.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: [б. в.], 2013. 352 с.</p> <p>Постклассическая онтология права: монография / С. И. Максимов и др.; С.-Петерб. гос. ун-т; общ. ред. И. Л. Честнов. Санкт-Петербург: Алетейя, 2016. 688 с. (Толкование источников права).</p>

	<p>The mutual fund industry: Competition and investor welfare / R. G. Hubbard et. al. New York, NY: Columbia University Press, 2010. 256 p.</p>
автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)	<p>Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / ред. А. Х. Степанюк. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.</p> <p>Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків: Право, 2011. 656 с.</p> <p>Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. 369 с.</p> <p>Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY: Anchor, 2000. 680 p.</p>
автор(и) та перекладач(і)	<p>Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / вступ. ст. Н. И. Панова; пер. с итал. М. М. Исаев. Киев: Ин Юре, 2014. 240 с. (Памятники правовой мысли).</p> <p>Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний) / ред. Л. И. Евенко; пер.: Д. Васильев, В. Зотов. Москва: Прогресс, 1986. 424 с.</p> <p>Laplace P. S. A philosophical essay on probabilities / trans.: F. W. Truscott, F. L. Emory. Original work published 1814. New York, NY: Dover, 1951. 196 p.</p>
без автора	<p>Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення: колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків: Юрайт, 2013. 520 с. (Серія "Наукові праці кафедри господарського права Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"; т. 1).</p> <p>Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.</p> <p>Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / ред. М. І. Хавронюк. Київ: Дакор, 2016. 496 с.</p> <p>Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Генеза, 2004. 736 с.</p> <p>Правове виховання в сучасній Україні: монографія / за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2013. 440 с.</p> <p>Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30 верес. 2016 р. Київ: Нац. акад. прокуратури України. 2016. 432 с.</p> <p>Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.</p>
Приклади	<i>Багатотомні видання</i>
	<p>Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. 848 с.</p> <p>Енциклопедія історії України: у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с.</p> <p>Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 2 т. / за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. Т. 1. 456 с.</p>

	<p>Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: в 6 т. Харьков: Право, 2007. Т. 4: Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.</p> <p>Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: у 4 т. / ред. О. В. Стовба. Харків: Апостиль, 2015. Т. 2. 329 с.</p> <p>Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків: Право, 2009. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.</p>
ІНШІ ВИДАННЯ	
автореферати дисертацій	<p>Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.</p> <p>Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2017. 20 с.</p>
дисертації	<p>Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с.</p> <p>Костенко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.</p> <p>Bryant B. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures: Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.</p>
архівні документи	<p>Лист Голови Спільки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спільки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71.</p> <p>Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</p> <p>Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</p>
патенти	<p>Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G 21N3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.</p> <p>Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
препринти	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).</p> <p>Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков: ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ 2006-4).</p>

стандарти	<p>ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p> <p>ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
бібліографічні покажчики	<p>Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків: Право, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців).</p> <p>Лисосед О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992–2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків: Одиссей, 2003. 128 с.</p> <p>Систематизований покажчик матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997–2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ: Вид-во НАДУ, 2006. 11 с.</p>
каталоги	<p>Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк: Лебедь, 2005. 228 с.</p> <p>Історико-правова спадщина України: кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с.</p> <p>Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів: Новий час, 2003. 160 с.</p>
ЧАСТИНА ВИДАННЯ	
розділ книги	<p>Борисова В. И. Право частной собственности в системе социально-экономических прав и свобод граждан и пути его реализации. <i>Харьковская цивилистическая школа: право собственности</i>: монографія / ред. И. В. Спасибо-Фатеева. Харьков: Право, 2012. Разд. 3, гл. 1. С. 87–99.</p> <p>Даньшин І. М. Злочини проти громадського порядку та моральності. <i>Кримінологія. Загальна та Особлива частини</i>: підручник / ред. В. В. Голіна. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2009. Розд. 15. С. 138–145.</p> <p>Тацій В. Я. Повертаючись до питання боротьби зі злочинами у сфері приватизації. <i>Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю</i>. Харків: Право, 2010. С. 221–229.</p> <p>Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. <i>Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані</i>: монографія / за ред.: О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 87–109.</p> <p>O'Neil J. M., Egan J. Men's and women's gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. <i>Gender issues across the life cycle</i> / Ed. B. R. Wainrib. New York, NY: Springer, 1992. P. 107–123.</p>

<p>тези, доповідь</p>	<p>Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. <i>Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин</i>: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 7–9.</p> <p>Данильян О. Г., Дьобань О. П. Досвід удосконалення органів державної влади в європейських країнах та можливості його використання в Україні. <i>Проблеми розбудови державності та народодовладдя в Україні</i>: матеріали XXII Харків. політолог. читань (м. Харків, 21 трав. 2009 р.). Харків, 2009. С. 47–49.</p> <p>Шаповал В. Свобода та "природні права" людини як основа людського виміру права. <i>Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)</i>: матеріали першого всеукр. круглого столу, м. Львів, 16–17 верес. 2005 р. Львів: Край, 2006. С. 286–295.</p> <p>Wu C. K., Makhlouf M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. <i>Light Metals 2011: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition, San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011</i>. Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.</p>
<p>стаття з довідкового видання</p>	<p>Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Юрид. думка, 2007. С. 550.</p> <p>Гончаренко В. Д. Повне зібрання законів Російської імперії. <i>Велика українська юридична енциклопедія</i>. Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 573–574.</p> <p>Ріяка В. О. Декларація митна. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 2. С. 29.</p> <p>Bergmann P. G. Relativity. <i>The New Encyclopedia Britannica</i>. Chicago, IL: Encyclopedia Britannica, 1993. Vol. 26. P. 501–508.</p>
<p>стаття з продовжува- ного видання</p>	<p>Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. <i>Проблеми законності</i>. Харків. 2013. Вип. 123. С. 65–77.</p> <p>Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого процесу: українські реалії. <i>Вісник Національної академії правових наук України</i>. Харків, 2010. № 2. С. 28–39.</p> <p>Семенюк О. Г. Заходи безпеки в системі охорони державної таємниці. <i>Держава і право. Юридичні науки</i>. Київ, 2016. Вип. 72. С. 152–166.</p>
<p>стаття з періодичного видання (журнал, газета)</p>	<p>Кулак Н. В. Актуальні питання правового статусу добровольчих формувань в Україні. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2016. № 4. С. 84–88.</p> <p>Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i>. 2009. № 10. С. 57–60.</p> <p>Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. <i>Journal of Higher Education</i>. 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480.</p> <p>Середа М. Мирні зібрання: практика адмін. судів 2015 р. <i>Юридичний вісник України</i>. 2016. 12–18 лют. (№ 6). С. 5.</p> <p>Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Пономаренко Ю. А. Виклики сучасності і кримінальне право. <i>Голос України</i>. 2016. 29 січ. (№ 16). С. 6–7.</p> <p>Itzkoff D. A touch for funny bones and earlobes. <i>New York Times</i>. 2010. March 31. P. C1.</p>

	<p>Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. <i>Голос України</i>. 2015. 10 черв. (№ 101). С. 4.</p> <p>Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у ред. наказу від 26.12.2012 р. № 1950/5). <i>Офіційний вісник України</i>. 2013. № 3. Ст. 91.</p> <p>Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2001. № 25–26. Ст. 131.</p> <p>Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій: постанова Каб. Міністрів України від 15.06.1998 р. № 1099. <i>Офіційний вісник України</i>. 1998. № 28. Ст. 1062.</p> <p>Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 12.03.2017. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18 (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році: від 15.09.2016 р. № 5132. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035 (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Ухвала апеляційного суду Полтавської області від 27 серпня 2014 р., судова справа № 551/818/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41131992# (дата звернення: 17.06.2016).</p> <p>Case of Benham v. The United Kingdom (Application no. 19380/92): Judgment European Court of Human Rights, 10 June 1996. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990 (Last accessed: 17.03.2017).</p>
--	---

Примітка

При складанні бібліографічного опису необхідно використовувати скорочення, подані в ДСТУ 3582:2013 "Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою", ДСТУ 7093:2009 "Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами" (ГОСТ 7.11-2004, MOD) та ГОСТ Р 7.0.12-2011 "Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на русском языке".